

Lausunto R5 mielenterveys- ja päihdepalvelujen uudistuksesta

Kunnanhallitus 16.02.2026 § 32

34/00.04.01/2026

Valmistelija

hallintojohtaja Ulla Nikulainen, 040 4883 211, ulla.nikulainen@lapinlahti.fi

Pohjois-Savon hyvinvointialueella on käynnissä palvelujärjestelmän kokonaisuudistus (Ahall 27.5.2024 § 185), joka koostuu viidestä kokonaisuudesta:

- R1. Vastaanottotoiminnan sekä alueellisen erikoissairaanhoidon ja aikuissosiaalityön uudistus (toimeenpanossa; Avalt 17.6.2024 § 47)
- R2. Osastohoidon, asumisen ja kotiin vietävien palveluiden uudistus (toimeenpanossa; Avalt 17.6.2024 § 47)
- R3. Perhe- ja vammaispalveluiden uudistus (toimeenpanossa; Avalt 16.12.2024 § 80)
- R4. Erikoissairaanhoidon ja yliopistollisen sairaalan uudistus (toimeenpanossa; Avalt 5.5.2025 § 29)
- **R5. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden uudistus (käynnistetty aluehallituksen päätöksellä 28.10.2024 § 336)**

Mielenterveys- ja päihdepalvelut muodostavat läpileikkaavan kokonaisuuden, joka vaikuttaa laajasti hyvinvointialueen palvelutoimintaan. Ne kytkeytyvät terveydenhuollon palveluiden lisäksi muun muassa perhepalveluiden universaaleihin palveluihin, kasvatusta ja perheneuvontaan ja lastensuojeluun. Lisäksi palveluilla on keskeinen yhdyspinta kuntien sivistys- ja nuorisotoimen palveluihin, hyte-toimintaan sekä järjestöihin.

Uudistuksessa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti mielenterveys- ja päihdepalveluiden palvelurakennetta aina lasten palveluista ikääntyvien palveluihin. Painopisteenä on johtamisen ja ohjauksen rakenteiden kehittäminen sekä palveluiden integroiminen, kattaen sekä erityis- että peruspalvelut sekä terveydenhuollon ja sosiaalihuollon palvelut. Tavoitteena on löytää kustannusvaikuttavia ja palveluiden kehittämistä edistäviä toimenpiteitä.

Uudistuksen valmistelua ovat johtaneet ohjausryhmän puheenjohtajina toimialajohtajat Jari Saarinen ja Kati Kantanen. Valmistelutyö on jakaantunut kahteen alatyöryhmään: Aikuisten mielenterveys- ja päihdepalvelut (puheenjohtajana palveluyksikköjohtaja Teijamari Laasonen-Balk) sekä Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut (puheenjohtajana palvelualuejohtaja Minna Pitkänen).

Mielenterveys ja päihdepalveluiden uudistuksen keskeiset sisällöt

Mielenterveys- ja päihdepalveluiden uudistuksen taustalla ovat hyvinvointialueen uuden organisaatorakenteen integraatiomahdollisuuksien hyödyntäminen, talouden reunaehdot sekä henkilöstön saatavuus. Uudistuksessa kehitetään mielenterveys- ja päihdepalveluiden asiakkaan palveluketjua painottaen ongelmien oikea-aikaista tunnistamista, varhaista tukea sekä hoidon käynnistämistä tarkoituksenmukaisella hoidon portaalla.

Uudistuksessa vahvistetaan erikoissairaanhoidon tukea perusterveydenhuoltoon, tehostetaan ja vahvistetaan peruspalveluiden henkilöstövoimavarojen käyttöä sekä vahvistetaan omaa palvelutuotantoa ostopalveluiden vähentämiseksi. Samalla uudistetaan organisaatio- ja johtamisrakenteita vastaamaan muuttuvia toimintamalleja ja parannetaan tilatehokkuutta lisäämällä palvelutuotannon ja hallinnon tilojen yhteiskäyttöä sekä tiivistämällä tuotannon tilankäyttöä.

Yhdistyvässä terveydenhuollon rakenteessa toimintakäytäntöjen suunnittelu ja toteutus tehdään tiiviissä yhteistyössä sosiaalipalveluiden kanssa. Yhteistyötä vahvistetaan erityisesti ikääntyneiden palveluiden ja lastensuojelun toimijoiden kanssa, huomioiden muuttuvat palvelutarpeet ja väestörakenteen kehitys.

Aikuisten mielenterveys- ja päihdepalveluissa perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palvelut yhdistetään yhdeksi kokonaisuudeksi, joka muodostaa Pohjois-Savon mielenterveys- ja päihdepalvelut. Toiminta perustuu kolmen aluekeskuksen malliin, joissa aluekeskuksina toimivat Iisalmi, Kuopio ja Varkaus. Aluekeskukset tuottavat laajoja palveluja alueensa väestölle ja tukevat ympäröiviä toimipisteitä palvelutarpeen mukaisesti.

Päihdepalvelusäätiön tuottama päihdehoitotoiminta siirretään hyvinvointialueen omaksi toiminnaksi sopimuskauden päättyessä loppuvuodesta 2026. Alueellinen päihdetyö tuotetaan jatkossa koko hyvinvointialueen laajuisesti Pohjois-Savon hyvinvointialueen päihdepalveluista, ja päihdepsykiatrian poliklinikat toimivat Iisalmessa, Kuopiossa ja Varkaudessa. Päihdetyön osaamista tarjotaan alueellisesti, ja päihdekuntoutusta vahvistetaan osastokuntoutuksen alueellisella laajentamisella.

Lausunto on pyydetty 15.2.2026 mennessä. Pohjois-Savon hyvinvointialueelle on ilmoitettu, että kunnan lausunto annetaan 16.2.2026, koska lausuntopyyntö on tullut kuntaan 22.1.2026 ja tällä ajalla ei ole ollut kunnanhallituksen kokousta.

Esittelijä Kunnanjohtaja

Päätösehdotus Kunnanhallitus päättää

antaa lausunnon. Lausuntoehdotus annetaan kokouksessa.

Päätös Kunnanhallitus antoi seuraavan lausunnon:

Lapinlahden kunta pitää mielenterveys- ja päihdepalveluiden uudistusta lähtökohtaisesti tarpeellisenä ja perusteltuna. Nykytila-aineiston mukaan palvelurakenne on hajanainen, palvelutarve korkea ja kustannustaso valtakunnallisesti vertailtuna poikkeuksellisen korkea. Uudistuksessa on useita kannatettavia tavoitteita, mutta myös merkittäviä täsmennystä vaativia kohtia, joiden vaikutuksia asiakkaisiin ei lausuntoluonnoksen perusteella voida riittävästi arvioida.

Uudistuksen positiiviset muutokset

Kunta pitää erittäin myönteisenä, että perustason mielenterveys- ja päihdepalvelut laajennetaan kattamaan 0–19-vuotiaat kaikissa kunnissa. Lapinlahden osalta muutos korjaa aiempia palveluvajeita erityisesti nuorempien lasten osalta. Ikärajojen selkeyttäminen ja palveluketjujen yhtenäistäminen on perusteltua. Tämä vähentää riskiä palvelukatkoihin erityisesti 17–20-vuotiaiden osalta, jolloin siirtymävaiheet ovat herkkiä.

Vammaisten mielenterveys- ja päihdepalveluissa on olemassa todettuja puutteita hyvinvointialueella. Uudistuksen tavoite roolien selkeyttämisestä ja yhteistyön tiivistämisestä on myönteinen askel palvelujen yhdenvertaisuuden parantamiseksi. Uudistuksen tarkentamista tai kehittämistä kaipaavat asiat

Tilastoiden esittämisessä prosentuaaliset muutokset kuntien välillä näyttävät isoilta, mutta kun tarkastelu tehdään käyntien määrinä niin esim. Kuopion 0,9 % vähenemä suhteessa Lapinlahden 20,1 % vähenemään on lähes sama määrä eli 200. Prosentuaalinen esittäminen voi johtaa tarveharhaan.

Pitää huomioida asiakastarpeista Pohjois-Savon eri oppilaitoksiin (Portaanpää ja Lapinlahden taidelukio Lapinlahdelle) vuosittain muuttavien ns. ulkokuntalaisten hoidontarve.

Vaikka on myönteistä, että perustason mielenterveys- ja päihdepalvelut laajennetaan kattamaan 0–19-vuotiaat kaikissa kunnissa on myös huoli siitä, miten turvataan osaaminen etenkin alle kouluikäisten mielenterveyspalveluiden osalta. 0–6-vuotiaat ovat hyvin erityinen potilasryhmä ja heidän hoitamisensa vaatii erityisosaamista, johon vaaditaan pätevää henkilöstöä ja heidän aktiivista osaamisen kehittämisen huolehtimista.

Lasten ja nuorten mielenterveyden haasteet liittyvät usein koulunkäyntiin,

perhetilanteeseen ja sosiaalisiin suhteisiin, joten uudistuksessa on vahvistettava monialaista yhteistyötä mielenterveyspalveluiden, koulun, opiskeluhuollon, sosiaalipalveluiden sekä varhaiskasvatuksen ja opetustoimen välillä. Koulujen opintososiaalisten toimenpiteiden tulee olla saatavilla kaikissa oppilaitoksissa. Lapinlahdelle tulee kunnan ulkopuolelta opiskelijoita Lapinlahden lukioon ja Portaanhonkaan lukioon ja muille linjoille.

Pohjois-Savossa kärsitään eniten mielenterveysongelmista. Siksi ei ole yhdentekevää, miten palvelut järjestetään. Palvelujen tulee olla saatavilla kaikilta terveysasemilta (ainakin niiltä, jotka ovat täysiaikaisesti auki). Palvelun pitää olla ns. matalankynnyksen palvelu. Perheille tulee tarjota matalan kynnyksen neuvontaa ja varhaista tukea, jotta koko perheen toimintakyky vahvistuu ja ongelmien kärjistyminen ehkäistään. Kunta pitää erittäin tärkeänä, että perusasteen lähipalvelupiste säilyy kaikissa kunnissa, myös Lapinlahdella. Kuntien terveyskeskusten peruspalvelut on saatava samalle tasolle, kuin ne ovat olleet ennen uudistusta täydentämällä omaoimimallia moniammatillisella osaamisella. Erityistä huomiota tulee kiinnittää lääkäripalveluiden turvaamiseen perustason mielenterveyspalveluissa, neuvoloissa sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa. Terveyskeskusten vuodeosastoilla on järjestetty tarvittaessa katkaisuhoidtoa ja tämän pitää olla jatkossakin mahdollista turvallisuus huomioiden.

Uudistuksessa todetaan, että peruspalvelujen vahvistaminen vastaa 12,5 henkilötyövuoden resurssia ja muutos mahdollistetaan lisäämällä tilatehokkuutta sekä resurssin uudelleenohdentamista. Kunta pyytää tarkennusta siitä, mitä tilatehokkuus tässä yhteydessä tarkoittaa, ja miten sen avulla saadaan aikaiseksi lisähenkilöresurssia.

Ikääntyneiden määrä kasvaa Pohjois-Savossa merkittävästi ja alueella ei ole gerontologisia mielenterveys- ja päihdepalveluja, eikä uudistus ota tätä tarvetta huomioon. Kunta pitää tärkeänä, että palvelurakenteeseen lisätään ikääntyneille kohdennettu mielenterveysosaaminen. Huomiota tulee kiinnittää myös ikäihmisten alkoholinkäyttöön ja siitä seuraaviin ongelmiin.

Lisäksi kunta esittää huolensa siitä, onko palvelujen käyttäjien näkemykset otettu riittävästi huomioon valmistelussa. Palveluiden käyttäjät ovat suurimmaksi osaksi haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, joilla ei ole voimavaroja ottaa selvää laajasta uudistusluonnoksesta ja vastata asukaskyselyihin.

Keskittäminen voi olla tarpeen joissakin kohdin, mutta aina ei voi mennä päätöksen teossa sen taakse, että henkilöstönsaatavuudessa on haasteita. Lapinlahdella ei juurikaan ole ongelmia henkilöstön saatavuudessa.

Pöytäkirjamerkintä: Valtuuston puheenjohtaja Anne Kumpusalo-Vauhkonen poistui esteellisenä (PSHVA:n yleisten palveluiden lautakunnan jäsen) kokouksesta asiankäsittelyn ja päätöksenteon ajaksi.